

Marta Zawichrowska

Uniwersytet Kazimierza Wielkiego w Bydgoszczy
marta.zawichrowska@gmail.com

Sprawozdanie z Międzynarodowej Konferencji Semiotycznej: *ZNAK – MYŚL – SŁOWO – DZIEŁO* (ze specjalnym udziałem Umberto Eco)

Uniwersytet Łódzki, 24–27 września 2015 r.

Uniwersytet Łódzki, obchodzący w tym roku 70 rocznicę powstania, postanowił uczcić swoje urodziny serią wydarzeń, których punktem kulminacyjnym była Międzynarodowa Konferencja Semiotyczna *ZNAK – MYŚL – SŁOWO – DZIEŁO*, połączona z wręczeniem tytułu honoris causa „jednemu z 50 najważniejszych myślicieli współczesnych”¹, pisarzowi i semiotykowi – Umberto Eco. Konferencyjne obrady zostały poprzedzone wieloma wydarzeniami kulturalnymi, wśród których znalazł się koncert „Sound of Vienna” i prezentacja książki poświęconej Umberto Eco, zatytułowanej „Potęga Intelaktu” autorstwa Artura Gałkowskiego. Konferencji współtowarzyszyła także wystawa pt. „Piękno i brzydota”, zrealizowana przez ASP w Łodzi w ramach projektu z cyklu „Labirynt Znaków 2015. Umberto Eco w UŁ”.

Naukowe spotkanie, zorganizowane przez Wydział Filologiczny UŁ, odbyło się w dniach 24–27 maja 2015 roku i zgromadziło w Łodzi gości nie tylko z Polski, ale także z Francji, Czech, Wielkiej Brytanii, Australii i Włoch. Podczas czterodniowych obrad wygłoszono ponad 80 referatów w 4 sesjach plenarnych, co umożliwiło zapoznanie się z ich treścią szerokiemu gronu odbiorców.

Tematyka konferencji obejmowała swoim zasięgiem znak i jego znaczenie dla formułowania ludzkich myśli, wyrażonych za pomocą słów w przestrzeni literackiej, to jest dziele. Naukowcy analizowali jego dyskursy oraz nieograniczoną punktów widzenia twórców. Zajmowała ich także semiotyka w ujęciu dyscyplinarnym i jednoaspektowym, ale też docelowo – interdyscyplinarnym i wieloaspektowym.

Signum temporis w dramatach greckich zbadała Jadwiga Czerwińska, przedstawicielka Uniwersytetu Łódzkiego, która odnosząc się do materiału mitologicznego, podkreśliła w swoim wystąpieniu, że każdy twórczy proces, jakiemu podlegał mit w greckiej tradycji literackiej, jest procesem, który można określić wyrażeniem *in statu nascendi*. Autorka referatu zwróciła także uwagę na fakt, że każdy z autorów greckich dramatów dokonywał wyboru (twórczego opracowania) zarówno w zakresie warstwy fabularnej utworu, jak

¹ W ten sposób sylwetkę Umberto Eco przedstawia prof. Jarosław Płuciennik, prorektor UŁ, recenzent wybrany do udziału w postępowaniu o przyznanie tytułu Umberto Eco.

i stosowanych środków poetyckich. Wybór ten był podyktowany ideą sztuki, którą poeta miał do przekazania.

Z kolei procesualność podmiotu literackiego, tj. jego dynamiczność, permanentną niegotowość pozostawania na poziomie tego, co „wydarzone”, a nie tego, co „dokonane”, w sferze dyseminacyjnej gry powtarzania i różnicowania siebie, została omówiona przez redaktora naczelnego czasopisma „Inter- Literatura-Krytyka-Kultura”, Tomasz Dalasińskiego, w referacie zatytułowanym *Podmiot jako znak in progress. O literackim „ja” procesualnym (dwa spojrzenia)*. W swoim wystąpieniu dokonał analizy koncepcji Michela Foucaulta i Julii Kristevej, w wyniku której uznał, że podmiot procesualny to nieciągly przedmiot praktyki dyskursywnej.

Aleksander Gemel, kolejny przedstawiciel Uniwersytetu Łódzkiego, zaprezentował w swoim referacie mechanizm genezy konwencji znaczeniowych w semiotyce Eco – kognitywny model gier sygnalizacyjnych. Autor zaproponował rozszerzenie teorii Skyrmsa o kognitywne komponenty zaczerpnięte z teorii przestrzeni mentalnych, umożliwiając tym samym usunięcie z jego koncepcji wszelkich znamion referencyjności. Przyczynia się to do rozszerzenia modelu gier sygnalizacyjnych i jego pełnej zgodności z intra-lingwistyczną teorią semantyki Eco.

Z kolei Dorota Jewdokimow, reprezentująca Uniwersytet im. Adama Mickiewicza w Poznaniu, podjęła refleksję nad wstydem jako mechanizmem kultury. Autorka referatu analizowała go zarówno na płaszczyźnie leksykalnej, jak i semantycznej, prezentując tym samym szeroki wachlarz pojęć mu pokrewnych, tworzących złożoną i dynamiczną sieć znaczeń. Tekstami kultury, które prelegentka poddała analizie były dzieła filmowe *Ostatnie tango w Paryżu* oraz *Wstyd*.

Wykład na temat *Ciało jako znak w przestrzeni tekstu* wygłosiła Kamila Junik-Łuniewska z Uniwersytetu Śląskiego. Referentka w trakcie swojego wystąpienia podjęła rozważania tożsamościowe wokół *Błękitu* Tedzi Grower, którego narracja koncentruje się na poszukiwaniu własnej tożsamości przez autorkę/narratorkę. W odniesieniu do wybranych fragmentów utworu badaczka przeprowadziła analizę ciała (cielesności) obecnego w tekście, w akcie pisania, który jest równocześnie procesem stwarzania tożsamości. W swoich refleksjach autorka odnosiła się do indyjskiej idei słowa, które poprzez nazywanie stwarza przedmiot, nawiązywała też do koncepcji corpusu J.-L. Nancy’ego.

Wystąpienie Armina Kapusta, przedstawiciela Uniwersytetu Łódzkiego, dotyczyło *Semiotyki miasta wielokulturowego w ujęciu geograficznym*, na przykładzie Suboticy położonej w Wojwodinie, w Serbii, której wielokulturowość wyrażana jest poprzez koegzystencję licznych narodów (Serbowie, Węgrzy, Chorwaci, Buniewcy, Jugosłowianie i inni), języków, wyznań (m.in. katolicyzm, prawosławie, protestantyzm, judaizm, islam). Autor poddał analizie wybrane znaki związane z poszczególnymi narodami, w tym pomniki oraz nazwy ulic i placów, rozważając ich liczbę i lokalizację współczesną i w wybranych okresach w XX wieku.

Anna Kapuścińska z Uniwersytetu Kazimierza Wielkiego w Bydgoszczy, w swoim referacie zatytułowanym *O znaku językowym z perspektywy lingwistyki tekstu*, przedsta-

wiła polemikę z głęboko zakorzenioną w nauce o znaku tendencją do utożsamiania znaku językowego ze słowem. Autorka starała się udowodnić, iż strukturalistyczny pogląd, w myśl którego słowa sygnifikują odpowiadające im obiekty, z jednej strony oferuje wygodny punkt odniesienia do analiz językoznawczych, z drugiej zaś – stanowi daleko idące uproszczenie w postrzeganiu języka, które może prowadzić do zniekształceń badawczych.

Magdalena Maria Kubas, przedstawicielka Uniwersytetu Warszawskiego, zaprezentowała referat na temat *Przekład wewnątrzjęzykowy i intentio lectoris: Da capo Antonii Pozzi i Fuoco che scoppietta Eugenio Montale*. Celem wystąpienia była analiza splotu funkcji językowych oraz aktu interpretacji w przekładzie, w którym odbiorca, dokonując aktualizacji i wypełniając puste przestrzenie tekstu, staje się autorem nowego dzieła. Autorka, wychodząc od elementów formalnych występujących równolegle w przytoczonych utworach, omówiła piętrzenie się strategii czytelniczych i pisarskich (przeobrażenie intentio lectoris w intentio auctoris), które rekonstruują od nowa językową i poetycką budowę tekstu.

Przedmiotem badań Anny Kurskiej, reprezentującej Uniwersytet Jana Kochanowskiego w Kielcach, była *Interpretacja i nadinterpretacja*. Autorka, odwołując się do przykładu *Balladyny* Juliusza Słowackiego, starała się ustalić, jak działa tekst, czyli odsłonić, które z jego różnych aspektów są lub mogą stać się istotne dla spójnej interpretacji dramatu, a które nie dają możliwości takiego odczytania.

Przedstawicielka Uniwersytetu im. Adama Mickiewicza w Poznaniu, Katarzyna Machtyl, w swoim wystąpieniu pt. *Znak i (jego) przedmiot. Czy zwrot materialny w semiotyce?* zainteresowała słuchaczy statusem znaku i – w konsekwencji – reprezentacją wizualną we współczesnych dyskursach semiotycznych. Fundamentalną kwestią podnoszoną przez badaczkę było pytanie o to, czy jest on możliwy do utrzymania po zwrocie materialnym w humanistyce, a więc w obliczu zakwestionowania spuścizny zwrotu tekstualnego. Autorka omówiła także chronologicznie najnowsze ustalenia humanistyki zorientowanej ontycznie, a więc object-oriented philosophy i object-oriented ontology (głównie myśl B. Latoura i B. Olsena).

Referat wygłoszony przez Jakuba Osińskiego z Uniwersytetu Mikołaja Kopernika w Toruniu nosił tytuł *Estetyka – poetyka – retoryka: o początkach dyskursu interdyscyplinarnego*. Celem rozważań podjętych przez autora było dojście do początków teoretycznej refleksji nad interdyscyplinarnością w humanistyce, współcześnie kategoryzowaną jako komparatystyka interdyscyplinarna.

Wystąpienie na temat *Literackie zabawy (z) Eco. Historie palimpsestowe Olgi Tokarczuk* zaproponowała uczestnikom konferencji Krystyna Pietrych z Uniwersytetu Łódzkiego. Autorka podjęła próbę przeczytania trzech powieści Olgi Tokarczuk, wybitnej współczesnej polskiej pisarki, w kontekście sztuki powieściowej Umberta Eco. Badaczka starała się odpowiedzieć na pytanie o inspiracje, jakie mogły płynąć z powieściopisarskiej praktyki i teoretycznej refleksji Eco dla literackich wyborów i artystycznych projektów polskiej autorki.

Referat zatytułowany *Myśl – znak – dzieło. (O)znaczenie pamięci w twórczości Justyny Bargielskiej* autorstwa Roksanę Rał-Niemeczek, reprezentantki Uniwersytetu Opolskiego

go, stanowił próbę unaocznienia oraz interpretacji obecności znaków w prozie i poezji pisarki młodego pokolenia. Autorka prześledziła literackie mechanizmy pamiętania, skoncentrowane w uzewnętrznianiu pewnych znaków materialnych bądź językowych.

Bartłomiej Starnawski z Polskiej Akademii Nauk w Warszawie wygłosił referat opatrzony tytułem *Prokrust i kolektyw. Deixis a działanie performatywne w tekście „kultury stalinowskiej”*. Analizę retoryczną oparł autor na rozmaitych tekstach doby stalinowskiej, tworzących hierarchiczny system współzależności (alegacja typu: Stalin-Bierut-„publicystyka zaangażowana”), wiodących od archetektu ideologicznego, w którym formułowane są inwarianty, przez formę przekładu owego zestawu ideologemów o charakterze politycznym i aksjologicznym na kod estetyczny, aż po dalszą mimetyczną reprodukcję tego komunikatu w kolejnych tekstach.

Dyskurs nowych mediów a literatura dla dzieci i młodzieży, to tytuł referatu autorstwa Aleksandry Szwagrzyk, badaczki z Uniwersytetu Mikołaja Kopernika w Toruniu. W swoim wystąpieniu autorka udowodniła, iż dyskurs ten oparty jest na replikacji i konwergencji, znaki nieustannie powtarzają, a książki w postaci audiobooków stanowią nie tyle próbę interpretacji głosowej powszechnie znanych tekstów w wybranym wariantcie (popularne baśnie i bajki), ile dodatek do powieści.

Ewa Szczęsna z Uniwersytetu Warszawskiego w wystąpieniu pt. *Znak w cyfrowym świecie. Z zagadnień semiotyki tekstu cyfrowego* ukazała strukturę znaku cyfrowego, jego specyfikę i wpływ na kształtowanie cyfrowej semiosfery. Szczególny nacisk położyła autorka na przesunięcia, jakie dokonują się w warstwie tekstury – tkanki semiotycznej tekstu (zwłaszcza tekstu artystycznego), jej sposobie istnienia i funkcjach, jakie pełni.

Olga Tuszyńska-Szczepaniak, przedstawicielka Uniwersytetu Łódzkiego, zaprezentowała referat na temat *Wizerunki masek w średniowiecznej architekturze sakralnej jako znaki apotropaiczne. Próby zbadania średniowiecznej semiotyki komunikacji i funkcji znaku* podjęła. Materiałem badawczym stały się ikony, teksty źródłowe, literatura przedmiotu i karty ewidencyjne.

Katarzyna Wasilewska z Uniwersytetu Jagiellońskiego zaproponowała wystąpienie pt. *Metafora jako sposób konceptualizacji pojęć specjalistycznych na przykładzie pojęcia języka w polskich pracach językoznawczych*. Autorka udowodniła, iż domeny takie, jak NARZĘDZIE, MASZYNA czy ORGANIZM stają się domenami źródłowymi metafor, które opisują inne abstrakcyjne przedmioty badań naukowych.

Prezentacja Marii Judyty Woźniak z Uniwersytetu Łódzkiego nosiła tytuł *Znaki litanijności w poezji hiszpańskiej początku XX wieku*. Znaki te, pozostając znakami dawnej tradycji, zaczęły w tym okresie nabierać nowych znaczeń. Przedmiotem analizy autorki były utwory m. in. Juana Ramóna Jiménez, Vicente Aleixandre, Luisa Cernudy, Miguela Hernández.

W dalszej części naukowych obrad swój referat na temat *Marzenie senne bohatera jako ZNAK istnienia podświadomości (na podstawie dzieł Michaila Bulhakowa i psychoanalizy Zygmunta Freuda)* wygłosiła Marta Zawichrowska z Uniwersytetu Kazimierza Wielkiego w Bydgoszczy. Autorka potraktowała marzenie senne jako ZNAK obecności

MYŚLI ukrytych, które ujawniają się tylko we śnie. Rozważania autorki opierały się na dwóch dziełach Bułhakowa – „Białej Gwardii” oraz „Mistrzu i Małgorzacie” i doprowadziły do sformułowania wniosku, iż freudowska faza nieświadomości jest ZNAKIEM o różnorodnym znaczeniu.

Bartosz Żukowski, reprezentujący Uniwersytet Łódzki, przedstawił referat pt. *Semantyka intra-lingwistyczna i jej filozoficzno-lingwistyczne konsekwencje*. Autor w trakcie swojego wystąpienia przeprowadził meta-teoretyczną analizę najważniejszych filozoficzno-lingwistycznych konsekwencji przyjęcia modelu semantyki U. Eco. Doprowadził tym samym do reinterpretacji jego idei w odpowiedniej aparaturze kategoryjnej i poddania ich rygorystycznej analizie formalnej, co umożliwiło odsłonięcie nieoczekiwanych implikacji rozstrzygnięć Eco dla teorii znaczenia, koncepcji prawdy oraz kwestii kryteriów tożsamości jednostek znaczących.

Łódzka konferencja, dzięki szerokiemu wachlarzowi tematycznemu prezentowanych wystąpień stała się wspaniałą okazją do podjęcia naukowych rozważań przez wszystkich zainteresowanych metodologią semiotyczną. Bowiem gośćmi i prelegentami byli nie tylko lingwiści badający język w wymiarze teoretycznym i społecznego funkcjonowania, ale także filozofowie, literaturoznawcy i literaci, słowem wszyscy humaniści chłonący wiedzę o świecie i o znajdujących się w nim znakach.